

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 336.789(497.4)"1705"
726.54(497.4 Ljubljana)"1705"
prejeto: 3. 5. 2005

Ana Lavrič

dr. umetnostnozgodovinskih znanosti, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta ZRC SAZU,
Novi trg 4, SI-1000 Ljubljana
e-mail: lavric@zrc-sazu.si

Materialni in duhovni dobitki srečolova za dokončanje nove ljubljanske stolnice

IZVLEČEK

Prispevek obravnava pravilnik loterije, ki so jo leta 1705 s sodelovanjem Petra Antona Codellija nameravali prirediti v Ljubljani, da bi z izkupičkom igre podprli dokončanje leta 1701 začete nove stolne cerkve.

KLJUČNE BESEDE

Ljubljana-stolnica, loterija, "Glückshafen", Peter Anton Codelli, Janez Anton Dolničar, Janez Gregor Dolničar

SUMMARY

MATERIAL AND SPIRITUAL PRIZES IN THE RAFFLE FOR THE COMPLETION OF THE NEW CATHEDRAL IN LJUBLJANA

The contribution deals with the regulations of the lottery, which was to be carried out in the year 1705 in Ljubljana with the cooperation of Peter Anton Codelli to support with its take the finishing of in the year 1701-started new cathedral.

KEY WORDS

Ljubljana-cathedral, lottery, "Glückshafen", Peter Anton Codelli, Janez Anton Dolničar, Janez Gregor Dolničar

Leta 1701 so v Ljubljani podrli staro, srednjeveško stolno cerkev sv. Miklavža in na njenem mestu začeli graditi novo stavbo, zasnovano po sodobnih, baročnih estetskih merilih. Prve donacije v višini 500 goldinarjev so prispevali člani iniciativne skupine: ljubljanski generalni vikar Janez Anton Dolničar kot prvi pobudnik in vodja gradnje, prošt Janez Krstnik Prešeren, kanonik Frančišek Gotfrid Polhograjski in kamniški župnik Maksimilijan Leopold Rasp. Ljubljanski škof Žiga Krištof Herberstein, ki je projekt duhovno in materialno podprl, je podrejenim župnijam in vikariatom naložil poseben prispevek, ki so ga morali plačevati za zidavo matične stolne cerkve. S prostovoljnimi darovi so se odzvali tudi posamezni duhovniki in verniki, med njimi tedaj najpremožnejša ljubljanska veletrgovca Peter Anton Codelli in Janez Jakob Schellenburg.¹ Kljub velikodušnim darovalcem pa so izdatki presežali prihodke in gradbeni odbor se je večkrat znašel v denarni zagati. Da bi zmanjšali stroške, so se začasno celo odrekli zidavi kupole na stičišču ladij v upanju, da jo bodo oni sami ali njihovi nasledniki uresničili v srečnejših časih.²

Izdatki za gradnjo in opremo šenklaške cerkve so dosegli vrh leta 1704, ko so zidarji začeli postavljati zvonike in je slikar Giulio Quaglio nadaljeval s freskiranjem prezbiterija in prečne ladje. Dolničar je v tem letu iz blagajne izplačal skupno kar 5558 fl 21 kr 2 pf.³ V stiski za denar so člani gradbenega odbora premišljevali, kje bi našli dodatni vir nujno potrebnih sredstev za dokončanje stavbe. Odborniki, ki so na posvetovanju pretresli več predlogov, so – najbrž na pobudo Petra Antona Codellija – sklenili v ta namen v Ljubljani organizirati srečolov ali t. i. loterijo. Bogati dobavitelj, grosist in menjalec Codelli⁴ je bil namreč v stalnih poslovnih stikih z Italijani, med katerimi so bile igre na srečo (še zlasti loto) zelo priljubljene in močno razširjene celo med duhovščino.⁵

Začetek loterije sega daleč v zgodovino,⁶ saj so neke vrste praloterije prirejali že Rimljani, v omejenem obsegu se je obdržala skozi srednji vek, v novem veku pa se je močno razcvetela.⁷ Udeležba pri žrebanju sprva ni bila vezana na denarne vloške. Prava loterija se je začela šele tedaj, ko je bilo treba to pravico kupiti in s tem sprejeti

materialno tveganje. Dobitki so bili najprej v blagu, in dokler igra še ni bila usmerjena v dobiček, je bila še razmeroma nedolžna, namenjena predvsem razvedrilu in zabavi. Blagovna loterija se je zelo razvila v drugi polovici 15. stoletja. V najrazličnejših oblikah se je razširila zlasti po Italiji, prirejali pa so jo po vseh trgih in ulicah in celo v samostanih. V 16. stoletju so bile tovrstne loterije že dobro organizirane in so se ravnale po ustaljenih, povečini pisanih pravilih, o prodanih srečkah pa so organizatorji vodili posebno knjigovodstvo. Prireditelji iger so sčasoma postajali vse bolj zainteresirani za dobiček, s pridobitniškim pohlepom pa so se začele množiti goljufije, zato so države nad zasebnimi loterijami uvedle obvezen nadzor, nato pa si jih z uvedbo monopola tudi povsem prilastile. Začele so prirejati javne loterije, ki so postale pomemben vir državnega prihodka, ali pa so to pravico oddajale v zakup in se zadovoljile s pavšalnim davkom.⁸ Blagovne dobitke so nadomestile z denarnimi. Znano je, da je firrenška republika denarno loterijo prvič priredila leta 1530, prvo francosko državno loterijo pa so organizirali v Parizu leta 1539. Izkupiček denarnih loterij je šel pogosto tudi v dobrodelne in druge koristne namene, na primer za gradnjo in vzdrževanje cerkvenih poslopij, čemur so tovrstne igre radi namenjali zlasti Nizozemci.⁹ Na Nemškem se je od zgodnjega 17. stoletja dalje uveljavila predvsem hamburška loterija, ki se je skozi čas zaradi špekulacij kompromitirala, v 18. stoletju pa so se takšne igre na srečo hitro razširile tudi po drugih nemških mestih.

Iz doslej znanih podatkov je mogoče sklepati, da naj bi igra, ki jo je leta 1705 napovedal stolnični gradbeni odbor, bila ena prvih ali morda celo najzgodnejša tovrstna loterija v Ljubljani. Mesto se je sicer že dolgo prepuščalo igralski strasti, saj je bila že leta 1541 v Ljubljani dokumentirana zabava te vrste,¹⁰ vendar je šlo najbrž le za kockanje, domino ali kvartanje, loterije pa zelo verjetno tedaj še niso igrali, saj se je tod udomačila šele v teku 18. stoletja.¹¹ Nevarne hazardske igre za visoke vsote je tudi za naše dežele že v letih 1686 in 1697 prepovedal nemški cesar Leopold I., njegov naslednik Karel VI. pa je 1717 prepoved ponovil in leta 1722 izdal poseben odlok proti krošnjarem, ki so zlasti na Štajerskem širili različne igre na srečo, med njimi tudi "Gluockshaeffen".¹²

¹ Lavrič, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*, str. 446–449.

² Prim. Dolničar, *Historia Cathedralis*, str. 143, 296.

³ Lavrič, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*, str. 492.

⁴ Žontar, *Ljubljana*, str. 158.

⁵ Za srečolov glej Gizycki–Gorny, *Človek in hazard*, str. 113–160; Mihelič, *Hazard*, str. 9–57; prim. tudi *Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens*, stp. 1425–1431.

⁶ Zgodovinski pregled loterije povzeman po zgoraj navedenih delih: Gizycki–Gorny, *Človek in hazard*, str. 113–160 in Mihelič, *Hazard*, str. 9–57.

⁷ Navedeno po: Mihelič, *Hazard*, str. 23, 41.

⁸ Za javne loterije je bilo potrebno državno dovoljenje (Gizycki–Gorny, *Človek in hazard*, str. 121–123).

⁹ Nizozemci so menda že leta 1549 priredili loterijo, da bi z njo omogočili gradnjo nekega amsterdamskega zvonika (Gizycki–Gorny, *Človek in hazard*, str. 130).

¹⁰ Mihelič, *Hazard*, str. 34.

¹¹ Prim. Mihelič, *Hazard*, str. 43.

¹² Mihelič, *Hazard*, str. 36.

Loterijsko žrebanje v Amsterdamu leta 1696. (Gizycki-Gorny, *Človek in hazard*, str. 127)

Loterija naj bi potekala po vnaprej določenih pravilih. Tudi Ljubljancani so zanjo sestavili kratka pravila, skupaj s seznamom dobitkov. Pravilnik je ohranjen v štirih konceptnih variantah, ki se v malenkostih oziroma dodelanosti posameznih postavk med seboj sicer razločujejo, bistveno pa se ne razhajajo. Od treh konceptov, ki jih hranijo v ljubljanskem kapiteljskem arhivu,¹³ še najbolj odstopa različica, ki jo je Janez Gregor Dolničar vstavil v dokumentarni del svoje *Zgodovine ljubljanske stolne cerkve*.¹⁴

V uvodnem delu pravilnika prireditelji poudarjajo, da je pravica do loterije sicer v rokah vladarja (države) oziroma zakupnikov, z dovoljenjem cerkvene in svetne oblasti pa jo nameravajo uvesti tudi v Ljubljani. Igro označujejo z izrazom "Glückshafen" ("lonec sreče"), kakor so jo radi imenovali na Nemškem, čeprav so tam že spočetka uporabljali zanjo tudi izraz loterija ("Lotterey").¹⁵ Pod prvo točko določajo, da mora biti igra dostopna vsem, domačinom in tujcem; vsak bo lahko dvignil

toliko lističev,¹⁶ kolikor goldinarjev bo vplačal. Cena srečke oziroma posamezna vloga je znašala torej en goldinar. Druga točka pravi, da se mora denarni vložek izročiti Petru Antonu Codelliju, ki ga bo shranil, vpisal v posebno knjigo in listič sopodpisal. Blagajno in knjigovodstvo so torej zaupali Codelliju, pri katerem naj bi bil glavni sedež loterije. Za igralce zagotovo najbolj zanimiva je bila naslednja točka, ki je pod številkami žrebnih lističev po vrsti razpisala naslednje dobitke: št. 1 dobitok fl 500, št. 2 fl 400, št. 3 fl 300, št. 4 fl 200, št. 5 fl 150, št. 6 fl 100, št. 7 fl 90, št. 8 fl 80, št. 9 fl 70, št. 10 fl 60, št. 11 fl 50, št. 12 fl 40, št. 13 fl 30, št. 14 do 34 po fl 20, št. 34 do 64 po fl 10, št. 64 do 100 po fl 5. Razpisanih je bilo skupno 100 dobitkov, višina izplačil pa je bila odvisna od zbrane zneska denarnih vlog: navedeni dobitki bi veljali le v primeru, ko bi vloge dosegle predvideno vsoto 6000 fl (če bi prodali 6000 lističev po en goldinar), sicer pa bi se glede na višino vloženega denarja v enakem razmerju zvišali oziroma znižali. Preostanek oziroma čisti izkupiček je bil namenjen za kritje stroškov dograditve in opreme ljubljanske stolnice, ki je bila v velikih potrebah, kot so v besedilu poudarili pobudniki loterije. Ob

¹³ NŠAL, KAL, fasc. 207/16.

¹⁴ Dolničar, *Historia Cathedralis*, str. 373, 396.

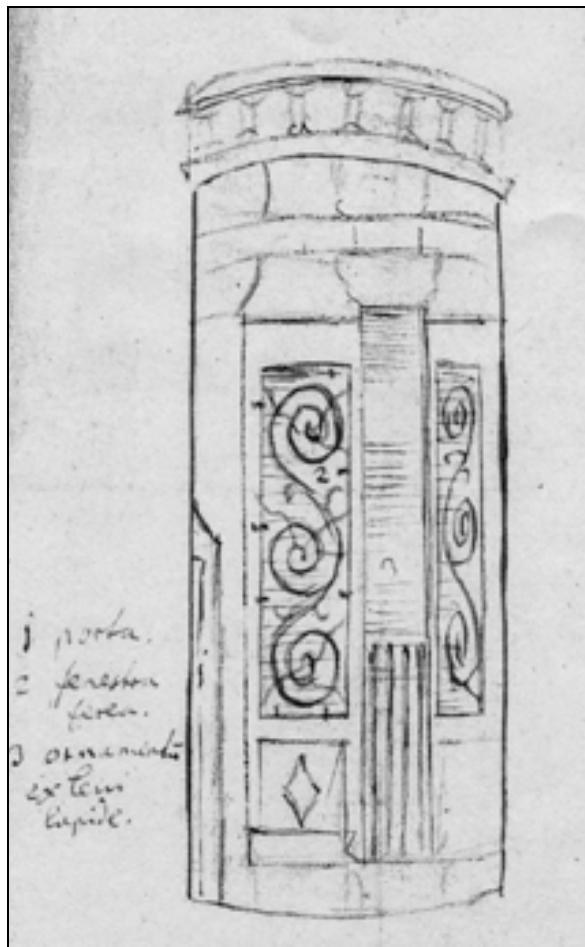
¹⁵ Izraz "lonec sreče" ("olla fortune") naj bi izhajal še iz starejših, blagovnih loterij (Gizycki-Gorny *Človek in hazard*, str. 133).

¹⁶ Izraz "los" za srečko je v stari visoki nemščini ("hloz") pomenil delitev zapuščine z izžrebanjem dediča (prim. Gizycki-Gorny, *Človek in hazard*, str. 115-116).

predvidenih vlogah v skupnem znesku 6000 goldinarjev bi stolnica brez odbitka stroškov za izvedbo loterije dobila maksimalno 3045 goldinarjev (50,75% vseh vlog),¹⁷ udeležencem igre pa bi za dobitke izplačali skupno 2955 goldinarjev (49,25% vseh vlog). Glavni dobitek naj bi znašal 8,33% vsega izkupička od predvidene prodaje. Frekvenca dobitkov bi bila razmeroma nizka, samo 1,66 odstotna, ali drugače povedano: zadela naj bi bila le ena od 60 srečk, če bi jih prodali 6000. Na tolikšno prodajo srečk so lahko računali samo ob udeležbi tujih igralcev, saj Ljubljana tedaj ni štela več kot le okoli 4000 prebivalcev.¹⁸ Možnost za dobitek je bila torej precej majhna, tveganje za izgubo sicer razmeroma nizke vloge pa veliko. Da pa bi si kljub temu vsak srečoiskalec zanesljivo zagotovil dobiček, so organizatorji v četrti točki igralce opomnili, naj vsakdo vloži denar z dobrim namenom, da sodeluje in prilaga svoj delež v slavo Bogu in za postavitev njegovega svetišča. Kdor bo torej pri žrebanju naletel na prazen vlečni listič, ima zagotovilo večne resnice, da "ne bo izgubil svojega plačila" (Mt 10, 42). Kdor pa bo vendarle deležen katerega od zgoraj navedenih dobitkov, mu poleg časne zaradi dobrega namena pripada tudi večna nagrada. Nazadnje, pod točko pet, so določili še termin za izvedbo igre: vplačila se začno 1. februarja in končajo zadnjega maja, žrebanje pa bo 8. junija, ko se bo pred komisijo, katere člane bosta imenovala duhovna in svetna gosposka, začelo izvlačenje lističev, sledila bo njihova preverba in hkrati popolno izplačilo dobitkov. Odbor je za konec prisrčno povabil k sodelovanju vse ljudi tako visokega kot nizkega stanu, da bi igra, namenjena v Božjo slavo in za pospešitev del na novi, pred štirimi leti iz nujne potrebe začeti zgradbi stolne cerkve, dosegla želeni cilj.¹⁹ Ker nobeden od ohranjenih konceptov pravilnika ni datiran, je omemba začetka gradnje stolnice tudi edina kazalka, po kateri moremo načrtovano loterijo postaviti v leto 1705.

Po varianti, ki jo v *Zgodovini ljubljanske stolne cerkve* podaja Dolničar,²⁰ je odbor nameraval razpisati le 35 dobitkov, vendar naj bi bili ti znatno višji od zgoraj navedenih (in zato morda privlačnejši za igralce) in naj bi znašali skupno kar 5935 goldinarjev. Zanje so predvideli naslednje zneske: št. 1 dobitok fl 1500, št. 2 fl 1000, št. 3 do 5 po fl 500, št. 6 fl 400, št. 7 fl 300, št. 8 fl 200, št. 9 do 13 po fl 100, št. 14 do 18 po fl 50, št. 19 do 24 po fl 20, št. 25 do 35 po fl 15. Predlagatelji v tem primeru niso navedli, na kolikšno skupno vlogo so

računali, določili pa so ceno en goldinar za listič; če bi jih prodali 6000, kakor predvideva gornja varianta, bi za stolnico skoraj nič ne preostalo. Zato so se, kot kaže, premislili in nato dobitke znižali. Dolničarjevo različico smemo iz navedenega razloga šteti za prvo od konceptov. V njej nekatere postavke še niso bile natančneje definirane, druge pa so bile nekoliko drugače formulirane kot v poznejših besedilih, zato na kratko povzemimo njihovo vsebino. Pravilnik navaja, da se bodo vloge zbirale v za to določeni blagajni pri ugledni menjalnici Petra Antona Codellija, pod njegovim skrbnim in poštenim vodstvom. Codelli bo depozirani denar do žrebanja pazljivo varoval in poskrbel tudi za tuje vplačnike. Vsak vlagatelj bo z vplačilom enega goldinarja za loterijski listič pridobil pravico do žrebanja, dobil pa bo toliko lističev, ki jih bodo vpisali v posebno knjigo, kolikor vložkov bo vplačal. Če kljub vsem upom, ki jih gojijo prireditelji, do žrebanja vendarle ne bo smelo priti, bo ob predložitvi listka vsakdo dobil povrnjen svoj denar. Sprejemanje vlog se bo začelo s prvim dnem prihodnjega meseca, to je februarja

Skica za ljubljanski loterijski boban v obliki stolpiča, 1705. (Nadškofijski arhiv Ljubljana)

¹⁷ Igralcem bi torej odvzeli kar dobrih 50% v igro vložnega denarja.

¹⁸ Valenčič, *Prebivalstvo*, str. 119.

¹⁹ V drugi konceptni varianti je odbor med povabljenimi posebej izpostavil ljubitelje igre.

²⁰ Dolničar, *Historia Cathedralis*, str. 396–397.

(kar pomeni, da so bila navodila napisana v januarju), trajalo bo dva meseca, nato se bo igra, ki bo odprta za domače in tuje udeležence, končala z žrebanjem.

Kako naj bi ljubljanska komisija žrebanje konkretno izpeljala, če bi do njega vendarle prišlo, moremo sklepati iz perorisbe, ki so jo priložili konceptu pravilnika in kaže t. i. loterijski boben.²¹ V našem primeru gre za likovno ambiciozno zasnovan visok valjast stolpič z vratci in okni, ki so umetniško zamrežena in razvrščena med pilastre, izdelane iz lahkega z žlebiči okrašenega kamna, vrhnji sklepni venec, v katerega se pilastrski stekajo, pa krona balustrada. Stolpič je torej imel predvidene vse elemente, potrebne za korektno izvedbo žreba, tako za polnjenje kot tudi za kontrolo in izvlečenje loterijskih lističev. Predstavo, kakšno je bilo videti loterijsko žrebanje drugod po Evropi v času, ko so si ga omissili tudi v Ljubljani, si lahko ustvarimo na podlagi opisov in starih upodobitev. Na grafiki, ki kaže žrebanje v Hamburgu leta 1696, pred predstavniki mestnega sveta dva fantiča iz sirotišnice s posebnimi rokavicami iz plombiranih žar vlečeta zvitke papirja, ki vsebujejo izžrebane srečke in le-te izročata predsedniku loterijske komisije.²² Podobna je tudi grafična ponazoritev javnega žrebanja, ki je v istem letu 1696 potekalo v Amsterdamu: na njej vidimo pred komisijo sedečega dečka, ki vleče iz enega bobna številke, iz drugega pa listke z višino dobitkov.²³ Običajni postopek je bil namreč tak, da so v en boben ali v t. i. kolo sreče stresli vse listke udeležencev, v drugega pa vse listke "polnih" in "praznih" zadetkov, oboje so dobro premešali, nato pa sta dva revna dečka pod nadzorom komisarjev žrebala: prvi je vlekel iz bobna številke žrebov, drugi pa listke zadetkov, le-te je odprl, izklical in izročil komisarju, da jih je preveril in zabeležil.²⁴ Ljubljanska pravila pa so določala, da vsak vlagatelj glede na svojo denarno vlogo pridobi pravico, da v času žrebanja izvleče iz bobna eno ali več srečk in sicer na kraju in na način, kot je pri loterijah v navadi, in če potegne listič z zadetkom, mu izklicivalec povrne njegov vložek skupaj z določenim presežkom. Žrebanje dobitkov je bilo vedno zelo slovesno opravilo, posebno pri državnih loterijah, kjer so bile ceremonije natančno predpisane, medtem ko so bila zasebna žrebanja manj spektakularna. Preprostejša bi bila bržčas tudi izvedba v Ljubljani, čeprav risarski osnutek t. i. loterijskega bobna razkriva, da so si želeli privoščiti tudi nekaj

zunanjega blišča. S stavbarskimi elementi razčlenjeni stolpič najbrž hote aludira na arhitekturo, simbolično torej na novo stolno cerkev, za katero je bil namenjen čisti dobiček igre.

Iz skrbnih zabeležk Janeza Antona Dolničarja o prihodkih za gradnjo stolnice in tudi iz drugega tovrstnega arhivskega gradiva ni razvidno, da bi bil načrtovani srečolov v Ljubljani tudi zares uresničen.²⁵ O tem, kaj bi moglo biti temu vzrok, lahko le domnevamo. Zaradi dobrodelnega značaja igre se zdi sicer malo verjetno, da bi se zataknilo pri oblasteh že pri samem dovoljenju za njeno izvedbo, a vendar to možnost nakazuje postavka v prvem osnutku, ki udeležencem zagotavlja povračilo vložene denarja, če prireditelji žrebanja ne bodo smeli izpeljati.²⁶ Morda pa je igri nasprotoval najpomembnejši ljubljanski finančni mogotec Schellenburg ali pa so se nemara Kranjci kar sami odpovedali svojemu namenu zaradi moralnih pomislekov, saj se je iger na srečo, ki so vse pogosteje prestopale meje nedolžnega razvedrila, vendarle držal slab glas. Če bi organizatorji z igro zares uspeli, bi Dolničar zagotovo razpolagal z več sredstvi, tako pa je leta 1705 porabil za stolnico le 3516 fl 5 kr, kar je dobrih 2000 goldinarjev manj kot leto poprej.²⁷ Z vsoto, ki naj bi jo v stolnično blagajno prinesla načrtovana loterija, bi Dolničar Giulio Quagliu lahko poplačal kar 2 tretjini stroškov za celotno poslikavo stolne cerkve.²⁸

Nepredvidljiva, muhasta Fortuna, ki je ljudi vedno privlačila z magično močjo, je v hazardnih igrah na slepo izbrala svoje redke izvoljence, večino pa pustila praznih rok. Prelišil jo je lahko le tako vzvišeni cilj, kakršnega so si zastavili Ljubljančani, ki so igro namenili za dokončanje nove stolnice in s tem v Božjo slavo.²⁹ Tveganje glede materialnega dobitka je sicer obstajalo, a nihče bi ne bil na izgubi, ker je bil vsem sodelujočim zagotovljen duhovni dobiček.³⁰

²¹ NŠAL, KAL fasc. 207/16.

²² Grafika je reproducirana v: Gizycki-Gorny, *Človek in hazard*, str. 124.

²³ Grafika je reproducirana v: Gizycki-Gorny, *Človek in hazard*, str. 127.

²⁴ Postopek žrebanja navajam po: Mihelič, *Hazard*, str. 44.

²⁵ Lavrič, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*, str. 492.

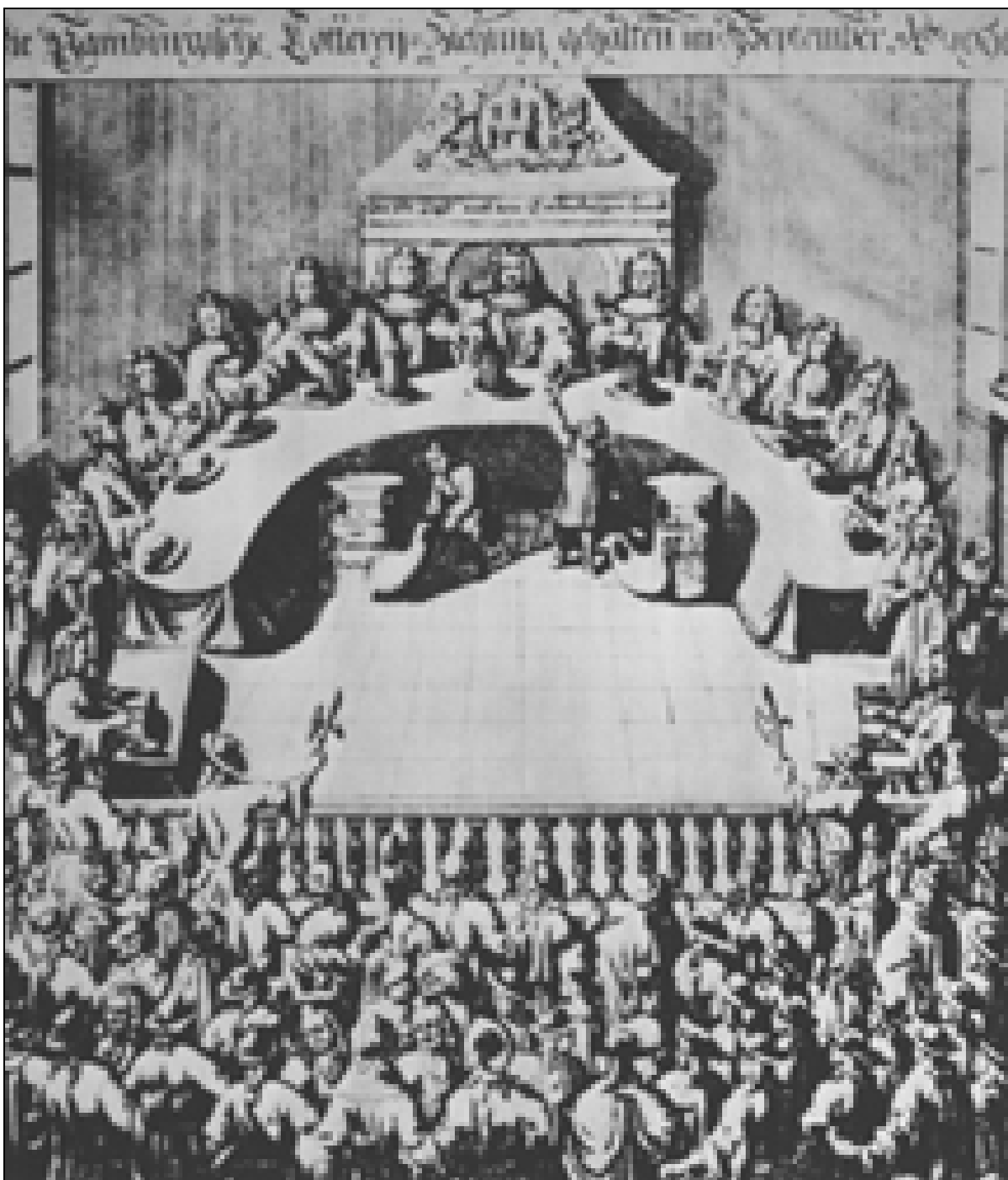
²⁶ Dolničar, *Historia Cathedralis*, str. 396-397.

²⁷ Lavrič, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*, str. 492.

²⁸ Prim. Lavrič, *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*, str. 492.

²⁹ Znano je, da so premožni nizozemski meščani pri dobrodelnih loterijah včasih vloge kar prostovoljno zviševali in tako zaradi namena plačali več, kakor bi bilo za udeležbo potrebno (Gizycki-Gorny, *Človek in hazard*, str. 131).

³⁰ Že v prvem osnutku pravil so ljubljanski prireditelji poudarili, da bosta tistemu, ki bo potegnil "prazen" listič, ostala tolažba in veselje zaradi hvalevrednega namena igre (Dolničar, *Historia Cathedralis*, str. 396-397).

Loterijsko žrebanje v Hamburgu leta 1696. (Gizycki-Gorny, *Človek in hazard*, str. 124)

Priloga³¹

Gliks-Haffen

Kund vnd zu wissen sey iedermeinglih, dz, nach dem die domkürchen zu Laybach wegen

Alters zu sinken beginnet, vnd die Vnvmgängliche noth erfordert solche widerumb zu erhöhen, bey beratschlagung, wie vnd was gestalten genuegsamben Mitl zu erbaung derselben beygebracht werden kunten, Vnter mehr andern auch dises angegeben, vnd beliebt worden, das ein so genantes Spill, oder glicks haffen, wobey ein ieder des gewins versichert, vnd keiner

³¹ V prilogi navedene koncepte pravilnika za izvedbo loterije hrani NŠAL, KAL, fasc. 207/16.

Verlurst gefährdet wäre,³² aufgerichtet, vnd der daraus hoffende gewin auf dises gebey zu ehre Gottes angewendet werde.

1. Dises Spill soll sowoll denen in: alß außländern freystehen, vnd mag ein ieder ein, zwey, oder mehr nach dem er ein oder mehr Loss Zedlen höben werd wollen, Leggelter einschiken, nemblich souil Zedl er höben werd wollen, souil gulden.
2. Daß Leggelt soll Herrn Pietro Antonio Codeli von Fanenfeld zu handen geschickt werden, welches er in Deposito erhalten, in ein absonderliches Buech eintragen, vnd die Loss Zedlen Contra signiren wird.
3. Die Loss Zedlen aber sollen nachuolgende gewineter enthalten alß N.o 1 ..., N.o 2 ...etc.³³
4. Damit nun ein ieder, wie obbesagt, eines gewins vnfälbar versichert werde, soll er dz Leggelt mit diser guetter Mainung hergeben, dz er es zu Ehre Gottes, vnd aufrichtung seines Tempels anlege. Wan ihn dan ein Lähre Zedl treffen solte, hat er die Versicherung von der Ewigen warheit Math. 10. v. 42. dz er seinen Lohn niht verlihren werde. Solte ihme aber eine von denen obspecificierten zum theil werden, wird er neben den zeitlichen gewin des Loss gelts, wegen seiner guetten intention auch des Ewigen theilhaftig.
5. Die Zeit der Legung des gelts soll den 1 Monnats Feb: den anfang nemben, vnd die Cassa bis letzten May offen stehen, volgens aber der³⁴ ...mit höbung der Zedlein der anfang gemacht werden.³⁵

³² V drugih dveh različicah pravilnika sledi: zu Laybach, in Herzogthumb Crain, aufgeriht, vnd solhen ins werkh zu sezen vorgenoymen worden /auf nahfolgende weiss mit consens vnd einwilligung so woll geist: als weltliher /hoher Landts/ Obriket beliebet/.

³³ V drugih dveh različicah pod točko 3 sledi naslednje besedilo: Die loss Zedlen aber sollen nahuolgende gewiender enthalten:

N.o 1 fl 500 N.o 5 fl 150 N.o 9 fl 70 N.o. 13 fl 30

N.o 2 fl 400 N.o 6 fl 100 N.o 10 fl 60

N.o 3 fl 300 N.o 7 fl 90 N.o 11 fl 50

N.o 4 fl 200 N.o 8 fl 80 N.o. 12 fl 40

die nahuolgende bis N.o 34 jedweders gewinzedl zu fl 20,

hernach bis N.o 64 jedweders zu fl 10

vnd bis 100 die übrigen zu 5 fl endhalten.

Vnnd dieses zwar in einen fahl da dz hoffende leggelt eine Summa von 6000 fl austragen solte. In fahl aber dz leggelt auf ein gressere Summa aufsteigen wurde, so sollen auch die gewinzedlen vergressert, vnd vice versa, in fahl weniger einlauffen solte seruata proportione vermindert werden. /Der Überrest aber als in vnd aus dissen glichshauen hoffender gewin den allhiesigen hebst notwendigen domgebey S. Nicolai applicirt./

³⁴ V enem od konceptov sledi: 8. Juny vor deren von der geist: vnd weltlichen Landts Obrikeit bennandten H. Commissarien.

³⁵ V eni izmed različic sledi: darauf die revidierung derselben, vnd zu gleich die vollstendige bezahlung denen gewinndten geleistet werden.

Damit nun dises zu der Ehre Gottes abzilende Spill den erwinschten zweg erreiche, werden darzue alle, forderist des Spils: Liebhaber darzue eingeladen.³⁶

Geben zu Laybach etc.³⁷

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

NŠAL – Nadškofijski arhiv Ljubljana

KAL – Kapiteljski arhiv

LITERATURA

Dolničar, Janez Gregor: *Historia Cathedralis Ecclesiae Labacensis*. Labaci 1701–1714 / *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*. Ljubljana : Založba ZRC, 2003.

Gizycki, Jerzy, Gorny, A.: *Človek in hazard*. Ljubljana : Mladinska knjiga, 1972.

Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, 5. Berlin-Leipzig : Walter de Gruyter & Co., 1932–1933.

Lavrič, Ana: *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve po dokumentih Janeza Antona Dolničarja*. Janez Gregor Dolničar, *Historia Cathedralis Ecclesiae Labacensis*, Labaci 1701–1714 / *Zgodovina ljubljanske stolne cerkve*. Ljubljana : Založba ZRC, 2003, str. 445–495.

Mihelič, Darja: *Hazard*. Koper, Knjižnica Annales 3, 1993.

Valencič, Vlado: *Prebivalstvo in hiše stare Ljubljane*. *Kronika. Časopis za slovensko krajevno zgodovino*, 5, 1957, str. 111–123.

Žontar, Jože: *Ljubljana v 18. in v prvi polovici 19. stoletja*. *Zgodovina Ljubljane. Prispevki za monografijo*, Ljubljana 1984, str. 157–176.

³⁶ V drugih dveh različicah se navedeni odstavek glasi: *Damit nun dises zu der Ehre Gottes, als zu schleiniger vortsetzung des vor 4 Jahren so nothwendig angefangenen Thumbgebeüs, alda zu Laybach, abzillende Spill den erwünschten zwegkh erraiche, werden darzue alle, hohen vnd nideren Standts Perschonen, freündtliht eingeladen.*

³⁷ V enem od konceptov sledi podpis: *N. zu dem domgebey alda deputirte Commissarien.*

Z U S A M M E N F A S S U N G

Materielle und ideelle Gewinne der Lotterie zur Fertigstellung der neuen Laibacher Domkirche

An der Schwelle zum 18. Jahrhundert begann man in Laibach (Ljubljana) eine neue Domkirche zu bauen. Aus Geldmangel entschlossen sich die Mitglieder des Baukomitees im Jahr 1705 ein Glücksspiel ("Glückshafen") zu veranstalten, um mit dessen Erlös die Fertigstellung des Kirchenbaus zu unterstützen. Die Veranstalter waren darum bemüht, die Erlaubnis der weltlichen und kirchlichen Behörden zu erwirken. Die Lottereeinsätze sollte der Laibacher Großhändler Peter Anton Codelli vom 1. Februar bis zum 31. Mai entgegennehmen und deponieren, die Verlosung war für den 8. Juni

vorgesehen. Der Verlauf des Verlosung und die Gewinne wurden von den Veranstaltern in einer besonderen Ordnung festgelegt (vier Konzeptvarianten haben sich erhalten), der auch ein Entwurf der Lostrommel beigelegt wurde. In den Regeln war vorgesehen, dass gut die Hälfte der Einzahlungen der Domkirche zugute kommen, die andere Hälfte aber den Teilnehmern an der Lotterie ausbezahlt werden sollte. Es waren hundert Gewinne (nach der ersten Variante nur 35) vorgesehen, ihre Höhe hing von der Gesamtsumme der Einzahlungen ab. Bei der Verlosung sollte Fortuna also nur einigen wenigen Spielern materielle Geschenke bringen, für alle Teilnehmer waren dagegen um des guten Zwecks willen ideelle Gewinne vorgesehen. Die angekündigte Lotterie wäre allem Anschein nach eines der ersten, wenn nicht gar das erste derartige Glücksspiel in Laibach gewesen, kam jedoch offensichtlich nicht zustande. Wer es verhindert haben könnte, ist nicht bekannt.